

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента Костенко Юлії Олександрівни, доцента кафедри господарського та адміністративного права Донецького національного університету імені Василя Стуса на дисертацію Марцинкевича Віталія Анатолійовича на тему: «Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Формування економіки ринкового типу з орієнтацією на вирішення соціальних проблем потребує додаткових джерел доходів, одним з яких є податок на доходи фізичних осіб. Потреба у чіткому врегулюванні порядку справляння такого податку викликана тим, що він є одним із найстабільніших та надійніших джерел податкових надходжень. Розширення кола діяльності фізичних осіб, поява додаткових джерел доходів сприяють збільшенню бази оподаткування та питомої ваги податку на доходи фізичних осіб у доходах бюджетів.

Вперше, про оподаткування пасивних доходів фізичних осіб, заговорили у 2003 році, з прийняттям Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», яким і було введено поняття пасивного доходу як доходу, отриманого у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхових виплат і відшкодувань, а також орендних (лізингових) платежів за договорами оперативної оренди. Можна сказати, що до прийняття ПК України норма щодо оподаткування таких доходів носила загалом формальний характер, хоча, оподаткування дивідендів, процентів (відсотків), роялті, приросту вартості активів (інвестиційного прибутку) є загальноприйнятим для країн ЄС. На сьогодні, перелік доходів, які вважаються пасивними для цілей стягнення ПДФО в Україні, наведено в пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України. Проте, напевно чи такий перелік можна характеризувати як вичерпний. Він потребує низки уточнень та доповнень. Не зупиняються дискусії й щодо оподаткування страхових виплат (відшкодувань), страхування додаткової пенсії та пенсійного вкладу в межах інституту недержавного пенсійного забезпечення та укладення договорів довірчого управління з учасником фонду банківського управління; доходів в сфері лізингу; питань щодо включення до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника ПДФО доходу від надання майна в суборенду; нарахування ВЗ. Все це і зумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. У першому розділі «Теоретико-правові основи оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в Україні» автор розкриває правову природу пасивних доходів, як об'єктів оподаткування на підставі дослідження загальнотеоретичних підходів до визначення таких категорій, як: «дохід», «прибуток», «виручка», «чистий прибуток», «інвестиційний прибуток», «капітал», «активи», «активні доходи», «пасивні доходи», з'ясовує критерії їх розмежування з правової точки зору; підіймає питання щодо доктринальних аспектів характеристики пасивних доходів з метою доведення їх інвестиційної природи.

Аналіз податкової практики західноєвропейських країн дозволив дійти висновку, що терміни «пасивні доходи», «інвестиційні доходи», «доходи від капіталу» носять синонімічний характер й використовується як узагальнюючий

термін для понять проценти, дивіденди, роялті та доходи від реалізації майна («capital gains»), здачі майна в оренду, хоча останні, за податковими нормами низки країн, можуть не підлягати оподаткуванню в межах режиму оподаткування пасивних доходів. Дійсно, виходячи з наведених в роботі критеріїв визначення категорії пасивного доходу, їх прямий зв'язок з інвестуванням належного фізичній особі майна у відповідні об'єкти з метою отримання певних економічних вигод є безспірним.

Дисертантом виокремлено низку основних ознак пасивних доходів: 1) пасивний характер отримання, тобто вони не потребують постійної участі їх отримувача у формуванні; 2) джерелом отримання є – кошти, майно та інші активи платника податку; 3) вимагають попереднього вкладення коштів (інших активів) зусиль та ін. для придбання об'єкта, що згодом забезпечує отримання доходу; 3) утворюється внаслідок операцій з цим об'єктом в формі вкладення майна та майнових прав з метою інвестицій; 4) стабільний характер отримання; 5) адміністрування ПДФО з пасивних доходів передбачає участь податкового агента; виділено низку неузгодженостей щодо переліку пасивних доходів як внутрі ПК України, так і з нормами господарського та цивільного законодавства; розкрито природу доходів фізичних осіб, які отримані в результаті лізингу, як активних доходів; обґрунтовано хибність позиції щодо віднесення доходів від спадщини та дарувань до пасивних; запропоновано авторське бачення загальної дефініції поняття пасивних доходів та їх видів.

Подальше дослідження побудовано на розумінні пасивних доходів, як доходу, отриманого в результаті вкладення (інвестування) належного юридичній та фізичній особі майна та майнових прав у встановлені законодавством об'єкти з чітким виділенням їх видів, а саме: доходів на ринках капіталу, банківських послуг та в сфері інтелектуальної власності; інвестиційного прибутку та операцій з цінними паперами; процентів, дивідендів та роялті; доходів у вигляді страхових виплат, відшкодувань тощо. Саме на практичних аспектах процедурного характеру їх обліку, обчислення, порядку сплати та звітності звернено увагу в наступному розділі монографічного дослідження.

У другому розділі дисертаційної роботи «Адміністрування податку на доходи фізичних осіб при отриманні пасивних доходів» В. А. Марцинкевич підіймає питання щодо порядку адміністрування ПДФО та ВЗ при отриманні фізичними особами різних видів пасивних доходів за відповідними обов'язковими етапами: 1) процедури щодо обчислення податкового платежу; 2) процедури щодо безпосередньої сплати податку та збору платником податку (податковим агентом або представником платника податку). При цьому розкрито правову природу відносин, які виникають: в межах інституту довгострокового страхування життя, страхування додаткової пенсії та пенсійного вкладу, укладання договорів довірчого управління з учасниками фонду банківського управління; на умовах договору оренди та лізингу за предметом правового регулювання; в сфері ринків капіталу, основною метою створення якого є трансформація тимчасово вільних грошових коштів фізичних та юридичних осіб у капітал, перетворення заощаджень на інвестиції, розглянуто порядок оподаткування доходів у формі (роялті, процентів, дивідендів). Такий підхід дозволив дисертанту сформулювати низку висновків, які слід підтримати: доцільність узагальненого визначення поняття роялті в ПК України, як платежів, які отримуються в формі винагороди за користування або за

надання в користування прав на користування об'єктами інтелектуальної власності без подальшої їх конкретизації; виділення низки умов організаційно-правового характеру та кількісних обмежень при нарахуванні податкової знижки при отриманні доходів у вигляді страхових виплат, відшкодувань; виокремлення основних вимог щодо правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб від операцій з цінними паперами залежно від їх поділу на дві основні групи: 1) доходи від купівлі-продажу цінних паперів (інших прирівняних до них угод, зокрема: обміну, зворотного викупу тощо); 2) доходи від володіння цінними паперами; позиція, що в межах фінансового лізингу фізичні особи можуть виступати виключно як лізингоодержувачі, а від так вони не отримують доходу, й відповідно у них не виникає об'єкта обкладання податком на доходи фізичних осіб та інші.

Обґрунтованість висунутих здобувачем наукових положень підкріплюється глибоким аналізом практичного досвіду оподаткування пасивних доходів в країнах ЄС та США, розумінням особливостей вирішення деяких категорій податкових спорів, узагальненням судової практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини в частині захисту прав платників податків під час адміністрування прибуткових податків, опрацьованими літературними джерелами з фахових питань та використанням отриманих результатів з метою удосконалення теорії, практики оподаткування доходів фізичних осіб ПДФО та його належного правового забезпечення в сучасних умовах.

Дисертаційна робота розв'язує важливу науково-прикладну проблему щодо правової природи пасивних доходів, особливостей їх оподаткування при отриманні фізичними особами, вдосконалення правового регулювання процедур адміністрування ПДФО.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними. Кожен пункт наукової новизни в дисертаційній роботі науково обґрунтований, доведений та висвітлений в наукових працях дисертантом. Досить фахово обґрунтовано низку пропозицій до податкового законодавства, зокрема: узагальненого визначення пасивних доходів із закріпленням їх вичерпного переліку; поняття та видів інвестицій; порядку оподаткування інвестиційного прибутку. Пропозиції автора, які містяться в дисертаційній роботі, відповідають сучасним викликам та досить широкій практиці держав-членів ЄС.

Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях. Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечена знанням і творчим використанням наукової методології та застосуванням сучасних методів проведення досліджень. Вони охоплюють тривалий період часу, базуються на узагальненні практики податкового адміністрування відповідними суб'єктами владних повноважень.

Отримані наукові результати, теоретичні положення й практичні висновки проведеного дослідження були здійснені в межах науково-дослідної роботи Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, Пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених Законом України

від 11.07.2001 № 2623-III, Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року, схваленої Рішенням Міністерства фінансів України, НКЦПФР, НБУ та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб від 27.12. 2019 р. № 797.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше:

- науково обґрунтовано та запропоновано визначення пасивного доходу;
- запропоновано внесення змін до ПК України щодо закріплення поняття інвестицій з виділенням відповідних видів та кредиту;

удосконалено:

- підхід щодо розширення переліку видів пасивних доходів;
- позицію щодо доцільності запровадження низки заходів податкового характеру з метою удосконалення оподаткування відсотків за депозитами та стимулювання щодо інвестування коштів фізичними особами у банківську систему;

- положення щодо доцільності запровадження єдиного підходу щодо визначення бази оподаткування з інвестиційного прибутку для всіх цінних паперів, незалежно від способу їх випуску та допуску до обігу на фондовій біржі.

набуло подальшого розвитку:

- положення щодо доцільності закріплення поняття доходу ;
- науково-практичний висновок, що доходи фізичних осіб, які отримані в результаті лізингу відносяться до активних доходів;
- визначення податкового адміністрування.

Наукові положення, розробки, висновки й рекомендації, які винесено на захист, одержано здобувачем самостійно та розкрито в наукових працях повною мірою. Результати дослідження відображено в чотирьох наукових статтях, із яких три опубліковано в наукових фахових виданнях, визнаних МОН України, одна – у науковому періодичному виданні іншої держави та чотирьох тезах доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на чотирьох міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXVIII» (м. Вінниця, 26 листопада 2020 р.); «Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”» (Kyiv, 2021); «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (м. Харків, 4–5 червня 2021 р.); «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків, 4–5 жовтня 2019 р.); «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (м. Дніпро, 4-5 червня 2021 р.).

Значення роботи для науки і практики та шляхи використання результатів дослідження. Розроблені наукові положення щодо правового регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб, теоретичні та практичні рекомендації щодо вдосконалення процедур адміністрування ПДФО, пропозиції щодо внесення низки змін до Податкового кодексу України для належного законодавчого забезпечення цього процесу можуть бути використані в освітньому процесі, правотворчості, правозастосуванні та подальшій науково-дослідній роботі.

В науково-дослідній сфері основні положення та висновки дисертації можуть бути основою для подальшого реформування податкового законодавства України.

В правотворчості висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані для підготовки й уточнення низки законодавчих та підзаконних актів з питань податкового адміністрування. В правозастосовній діяльності використання одержаних результатів дасть змогу вдосконалити практику застосування податкового законодавства при вирішенні практичних проблем, пов'язаних із процедурами адміністрування податку на доходи фізичних осіб з пасивних доходів. В освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Фінансове право», «Податкове право», підготовці робочих програм, планів, лекційного матеріалу, навчального матеріалу для семінарських та практичних занять у вищих навчальних закладах.

Оцінка оформлення дисертації. Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог. Зміст дисертаційної роботи логічний, виклад матеріалу послідовний і достатньою мірою розкритий. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що об'єднують п'ять підрозділів та три підпункти, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, з них основний текст – 190 сторінок. Список використаних джерел – 333 найменування.

Дискусійні положення дисертаційної роботи

Відзначаючи високий рівень теоретико-методологічних положень дисертації В. А. Марцинкевича, її змістовність та логіку викладення матеріалів дослідження, вважаємо за необхідне висловити зауваження та виділити дискусійні положення:

1. Активне реформування податкової сфери, що відбувається в сучасних умовах, спричиняє постановку в науці податкового права нових завдань. У період бурхливого розвитку законодавства про податки і збори стає очевидною необхідність осмислення базових теоретичних положень. Сучасна практика застосування норм законодавства про податки і збори визначає потребу в проведенні системного аналізу процесуальних аспектів податково-правового регулювання. Й автор торкається цього питання, підіймаючи проблемні питання визначення процедур податкового адміністрування в цілому. Проте, поза уваги залишилися питання, пов'язані з процедурами податкового контролю та притягненням до податкової відповідальності, а вони, на наш погляд також потребують певної уваги.

2. Загальні підходи до характеристики фізичних осіб як суб'єктів податкових правовідносин пояснюються специфікою тих відносин, що регулюються податковим правом; необхідністю виділення основної передумови, що визначає участь таких осіб у відносинах, пов'язаних із виконанням податкового обов'язку. І в даному випадку мова йде про податкову правосуб'єктність. Нажаль поза уваги автора залишилися питання, пов'язані саме з характеристикою податкової правосуб'єктності фізичних осіб, як спеціальної.

3. Уточнення потребує позиція автора щодо доцільності запровадження прогресивної ставки ПДФО при оподаткуванні доходів фізичних осіб в формі процентів від банківських депозитів, адже, на сьогодні, як ніколи, банківська система потребує державної підтримки, зокрема, за рахунок податкового стимулювання фактичних інвесторів, чому навряд чи буде відповідати запропонована в дисертації прогресія.

4. Досліджуючи питання оподаткування доходів фізичних осіб за іпотечними цінними паперами, автор критично ставиться до виділення у складі пасивних

доходів доходу за іпотечними сертифікатами. Така позиція потребує уточнення, адже відповідно до пп. 14.1.88 п. 14.1 ст.14 ПК України – іпотечний сертифікат є іпотечним цінним папіром, забезпеченим іпотечними активами або іпотеками відповідно до закону, а доходи за іпотечними цінними паперами становлять групу пасивних доходів (пп. 14.1.268 п. 14.1 ст. 14 ПК України) та включені до бази обкладання ПДФО відповідно із пп. 164.2.8 п. 164.2 ст. 164 ПК України.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Марцинкевича Віталія Анатолійовича на тему: «Правове регулювання оподаткування пасивних доходів фізичних осіб в Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Представлені в роботі наукові положення та результати є авторським розв'язанням наукової проблеми, що проявляється в розкритті правової природи пасивних доходів, особливостей їх оподаткування при отриманні фізичними особами, вдосконаленні правового регулювання процедур адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Логіко-структурна побудова дисертації демонструє володіння автором методологією правового дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу.

Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку») визначено коректно. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. Тема дисертаційного дослідження є актуальною та відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного значення. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 081 «Право».

Робота відповідає вимогам пунктів п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (у поточній редакції), вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Марцинкевич Віталій Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри господарського
та адміністративного права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
к.ю.н., доцент

Ю. О. Костенко